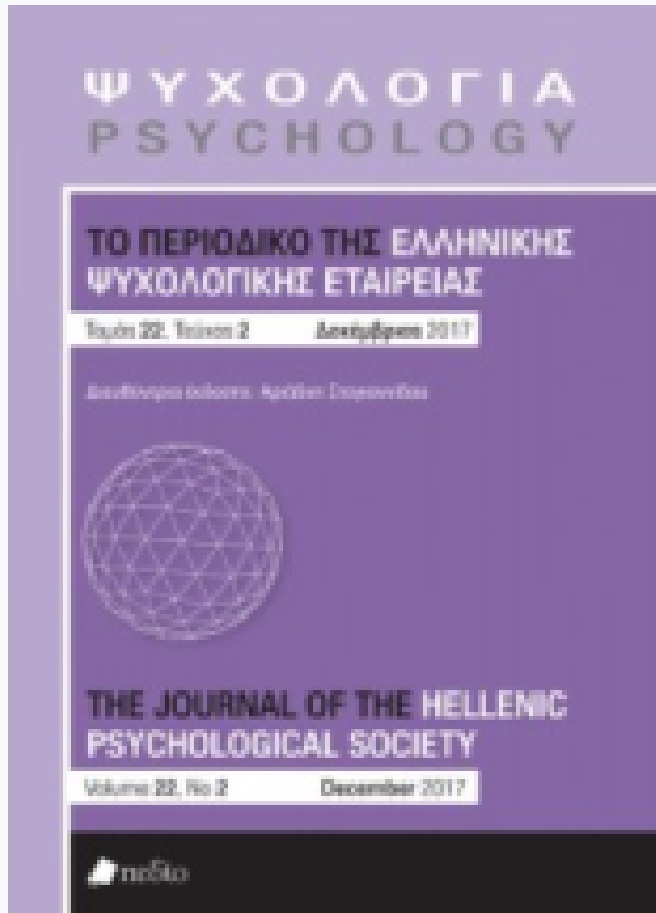

Ψυχολογία: το περιοδικό της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας

Τόμ. 22, Αρ. 1 (2017)

Στρατηγικές επιπολιτισμού Αλβανών και Ινδών μεταναστών στην Κρήτη

Ευαγγελία Κατέρη, Ευάγγελος Καραδήμας

doi: [10.12681/psy_hps.23248](https://doi.org/10.12681/psy_hps.23248)

Copyright © 2017, Ευαγγελία Κατέρη, Ευάγγελος Καραδήμας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Παρόμοια Διανομή 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κατέρη Ε., & Καραδήμας Ε. (2017). Στρατηγικές επιπολιτισμού Αλβανών και Ινδών μεταναστών στην Κρήτη. *Ψυχολογία: το περιοδικό της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας*, 22(1), 59–76.
https://doi.org/10.12681/psy_hps.23248

Στρατηγικές επιπολιτισμού Αλβανών και Ινδών μεταναστών στην Κρήτη

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΑΤΕΡΗ¹

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΡΑΔΗΜΑΣ²

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των παραγόντων που συνδέονται με τις στρατηγικές επιπολιτισμού Αλβανών και Ινδών μεταναστών πρώτης γενιάς στην Ελλάδα. Με βάση το μοντέλο επιπολιτισμού του Berry (1997), μελετήθηκε ο ρόλος των δημογραφικών παραγόντων, των παραγόντων που έχουν να κάνουν με την διαπολιτισμική επαφή (εθνική ταυτότητα και αντιλαμβανόμενες διακρίσεις) και της αυτοεκτίμησης στις επιπολιτισμικές στρατηγικές της εναρμόνισης, της αφομοίωσης, του διαχωρισμού και της περιθωριοποίησης. Διαπιστώθηκε ότι όλες οι στρατηγικές επιπολιτισμού διαφοροποιούνταν ως προς την εθνικότητα, με τους Ινδούς συμμετέχοντες να εμπίπτουν περισσότερο στην επιπολιτισμική στρατηγική του διαχωρισμού και με τους Αλβανούς συμμετέχοντες να εμπίπτουν περισσότερο στην εναρμόνιση. Οι παράγοντες της διαπολιτισμικής επαφής, σε συνδυασμό με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, επίσης, συσχετιζόνταν σε σημαντικό βαθμό με την εναρμόνιση, την αφομοίωση και τον διαχωρισμό. Αντιθέτως, μόνο στην περίπτωση της περιθωριοποίησης οι παράγοντες των δημογραφικών χαρακτηριστικών των μεταναστών και της αυτοεκτίμησης ήταν οι μόνοι σημαντικοί, διαπιστώνοντας αρνητική σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και περιθωριοποίησης. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις συνδέονται θετικά με τον διαχωρισμό και αρνητικά με την εναρμόνιση. Τα αποτελέσματα αυτά συζητούνται αναφορικά με το μοντέλο επιπολιτισμού του Berry και με το μοντέλο της απόρριψης-ταύτισης, υποδεικνύοντας ότι οι μετανάστες που έχουν μεγάλες πολιτισμικές διαφορές από τους Έλληνες βιώνουν πιθανώς περισσότερες διακρίσεις και στρέφονται στην εσω-ομάδα επιλέγοντας τον διαχωρισμό, ως προσπάθεια προστασίας της αυτοεικόνας τους.

Λέξεις-κλειδιά: Στρατηγικές επιπολιτισμού, Εθνική ταυτότητα, Αντιλαμβανόμενες διακρίσεις, Αυτοεκτίμηση, Εθνικότητα.

---

1. Διεύθυνση: Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74100 Ρέθυμνο. Email: ekateri@gmail.com

2. Διεύθυνση: Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74100 Ρέθυμνο. Email: karademas@uoc.gr.

Η αυξανόμενη πολιτισμική ποικιλομορφία σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες –εκ των οποίων και η Ελλάδα– θέτει το ζήτημα της μετανάστευσης πιο επίκαιρο από ποτέ. Το βασικό ερώτημα που πραγματεύεται το παρόν άρθρο, είναι ποιοι παράγοντες συνδέονται με την επιλογή στρατηγικής επιπολιτισμού από την πλευρά των μεταναστών και αν αυτές οι στρατηγικές επιπολιτισμού είναι διαφορετικές για τους μετανάστες αλβανικής και ινδικής εθνικότητας.

1. Στρατηγικές επιπολιτισμού μεταναστών

Ο όρος *επιπολιτισμός* περιλαμβάνει τις αλλαγές που προκύπτουν όταν άτομα και ομάδες από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια έρχονται σε επαφή (Berry, 1997). Οι αλλαγές αυτές εντοπίζονται τόσο σε ομαδικό επίπεδο (βιολογικές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές), όσο και σε ατομικό, με τις αλλαγές του ατομικού επιπέδου να αναφέρονται και ως *ψυχολογικός επιπολιτισμός*. Οι ψυχολογικές αλλαγές έχουν να κάνουν τόσο με τη συμπεριφορά όσο και με εσωτερικά ατομικά χαρακτηριστικά, όπως οι αξίες, οι στάσεις, οι ικανότητες και τα κίνητρα. Επίσης, περιλαμβάνονται στοιχεία σχετικά με την ψυχολογική και την κοινωνικοπολιτισμική προσαρμογή του μετανάστη. Τα χαρακτηριστικά του ψυχολογικού επιπολιτισμού που εξετάζονται στην παρούσα έρευνα είναι η εθνική ταυτότητα και η αυτοεκτίμηση, ως δείκτες ψυχολογικής προσαρμογής, και οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις, ως δείκτες κοινωνικοπολιτισμικής προσαρμογής (Berry, 1997, 2005). Οι στρατηγικές επιπολιτισμού εμπίπτουν, επίσης, στον ψυχολογικό επιπολιτισμό και συνδέονται με τις αλλαγές που προκύπτουν κατά τη μετανάστευση, καθώς και με την έκβαση της ψυχολογικής (ψυχική ευεξία) και της κοινωνικοπολιτισμικής προσαρμογής (αντιμετώπιση καθημερινών προβλημάτων στην εργασία, στην κοινωνία, και στο σχολείο) (Berry, 1997, 2005).

Οι στρατηγικές επιπολιτισμού αποτελούνται από τις στάσεις και τις συμπεριφορές των μεταναστών σε δύο διαστάσεις: τον προσανατολισμό προς την οικεία πολιτισμική ομάδα και τον προ-

σανατολισμό προς άλλες πολιτισμικές ομάδες ή την πολιτισμική ομάδα της χώρας υποδοχής: Από αυτές τις δύο διαστάσεις προκύπτουν τέσσερις στρατηγικές επιπολιτισμού. Η αφομοίωση αναφέρεται στην έλλειψη ενδιαφέροντος από το άτομο να διατηρήσει τη δική του πολιτισμική ταυτότητα και στην αναζήτηση επαφής με άλλες πολιτισμικές ομάδες. Από αυτήν τη στρατηγική προκύπτουν οι περισσότερες αλλαγές για το άτομο. Οι λιγότερες αλλαγές παρατηρούνται στην περίπτωση του διαχωρισμού, η οποία αφορά στην τάση του ατόμου να κρατάει απόσταση από τους γηγενείς και να διατηρεί τη δική του πολιτισμική ταυτότητα. Η εναρμόνιση τοποθετείται μεταξύ αφομοίωσης και διαχωρισμού, καθώς διευκολύνει τη διατήρηση των πυρηνικών στοιχείων του πολιτισμού της χώρας καταγωγής, ενώ την ίδια στιγμή επιτρέπει στο άτομο να συμμετέχει στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο (Berry, 1997). Όταν το άτομο δεν ενδιαφέρεται ιδιαίτερα ούτε για τη διατήρηση της πολιτισμικής του ταυτότητας, ούτε για την επαφή με άλλες πολιτισμικές ομάδες, τότε αναφερόμαστε στην περιθωριοποίηση. Αυτή σύμφωνα με τον Berry (1997) και τους Berry και Sabatier (2011) μοιάζει αρκετά με ψυχοπαθολογική κατάσταση. Ωστόσο, η περιθωριοποίηση δεν είναι πάντα ένδειξη ψυχοπαθολογίας, αλλά ενδέχεται να εκφράζει αξίες ατομικισμού, καθώς κάποιοι μετανάστες επιθυμούν να αυτοπροσδιορίζονται ως άτομα, παρά ως μέλη κάποιας ομάδας (Bourhis, Moïse, Perreault, & Senécal, 1997). Τα θεωρητικά και εμπειρικά δεδομένα (Berry, 1997, 2005, 2006. Berry & Kwak, 2001) συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι η εναρμόνιση επιλέγεται από τους περισσότερους μετανάστες και επιφέρει τα θετικότερα αποτελέσματα στην προσαρμογή, ενώ η περιθωριοποίηση είναι η λιγότερο συχνή επιλογή, με την αφομοίωση και τον διαχωρισμό να βρίσκονται κάπου ενδιάμεσα. Η περιθωριοποίηση εκθέτει το άτομο στις περισσότερες συνθήκες στρες, ενώ η εναρμόνιση στις λιγότερες.

Ωστόσο, σε μία κριτική ανασκόπηση των ερευνών για τον επιπολιτισμό διαπιστώνεται ότι συχνά προτιμώνται άλλες στρατηγικές επιπολιτισμού, όπως η αφομοίωση ή ο διαχωρισμός, και όχι η εναρμόνιση (Koneru, Weisman de Mamani, Flynn,

& Betancourt, 2007). Ο διαχωρισμός φαίνεται να αποτελεί μια σαφέστατη επιλογή για κάποιους μετανάστες και να συνδέεται με τη διατήρηση ισχυρών δεσμών με τους ομοεθνείς (Jasinskaja-Lahti, Liebkind, Horenczyk, & Schmitz, 2003. Safdar, Lay, & Struthers, 2003). Όπως υποστηρίζεται στο μοντέλο του Berry (1997, 2006), όσο πιο μεγάλη είναι η πολιτισμική απόσταση μεταξύ της χώρας καταγωγής του μετανάστη και της χώρας υποδοχής, τόσο πιο πολλές είναι οι πιθανότητες οι μετανάστες να καταλήξουν στον διαχωρισμό και να διατηρήσουν τον πολιτισμό της χώρας καταγωγής, αντιμετωπίζοντας δυσκολίες κατά την προσαρμογή. Ένα αποτέλεσμα της πολιτισμικής απόστασης είναι ότι οι μετανάστες συνήθως είναι πιο «ορατοί», δηλαδή έχουν περισσότερο ευδιάκριτα φυσικά χαρακτηριστικά (χρώμα δέρματος, τρόπος ενδυμασίας, κ.ά.), βιώνουν ρατσισμό και έχουν περισσότερες πιθανότητες να διατηρήσουν τον πολιτισμό της χώρας καταγωγής (Barry, 2005. Liem, Lim, & Liem, 2000. Moghaddam & Perreault, 2001). Σύμφωνα με το μοντέλο της άρνησης-ταύτισης (Rejection-Identification Model, βλ. Branscombe, Schmitt, & Harvey, 1999. Cronin, Levin, Branscombe, Van Laar, & Tropp, 2011), οι αρνητικές επιπτώσεις του ρατσισμού στην αυτοεκτίμηση μπορούν να αποφευχθούν αν οι μειονότητες διατηρούν απόσταση από τον ντόπιο πληθυσμό και επενδύουν συναισθηματικά στους ομοεθνείς. Έτσι η αυτοεκτίμησή τους δομείται περισσότερο από συγκρίσεις με την εσωομάδα και λιγότερο με την εξωομάδα, ώστε να είναι λιγότερο ευάλωτοι στον ρατσισμό της εξωομάδας.

Τα αποτελέσματα των ερευνών με ενήλικες μετανάστες στην Ελλάδα δείχνουν να επιβεβαιώνουν τη θεωρία του Berry, καθώς οι περισσότεροι μετανάστες τείνουν να επιλέγουν την αφομοίωση και την εναρμόνιση (Γεώργας & Παπαστυλιανού, 1993. Ντάλλα, Καραδήμας, & Πράπας, 2004). Ανάλογα είναι τα ευρήματα με εφήβους μετανάστες (Μόττη-Στεφανίδη, Ντάλλα, Παπαθανασίου, Τάκης, & Παυλόπουλος, 2006. Παπαστυλιανού, 2000). Ωστόσο, στις περισσότερες έρευνες συμμετείχαν μετανάστες από Δυτικές χώρες, κυρίως από τα Βαλκάνια. Επίσης, στις περισσότερες έρευνες οι συμμετέχοντες ήταν παιδιά και έφηβοι,

ενώ οι μη Δυτικές καταγωγής ενήλικοι μετανάστες δεν έχουν λάβει αντίστοιχης προσοχής. Εξαιρέση αποτελεί έρευνα των Παυλόπουλου και Μπεζεβέγκη (2008) με συμμετέχοντες ενήλικες μετανάστες από 35 χώρες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η εναρμόνιση ήταν η πρώτη επιλογή της πλειοψηφίας των συμμετεχόντων και είχε τα θετικότερα αποτελέσματα για την προσαρμογή. Ενδιαφέρον είναι όμως ότι δεύτερη σε προτίμηση επιλογή στρατηγικής επιπολιτισμού ήταν ο διαχωρισμός. Οι εθνοπολιτισμικές ομάδες που επέλεξαν τον διαχωρισμό προέρχονταν από την υποσαχάρια Αφρική, την Ασία και μουσουλμανικές χώρες, ενώ όσοι επέλεξαν την εναρμόνιση προέρχονταν κυρίως από βαλκανικές χώρες, όπως η Αλβανία και η πρώην Γιουγκοσλαβία, αλλά και από τη Ρωσία. Ως λόγος για αυτές τις εθνοπολιτισμικές διαφορές αναφορικά με την επιλογή στρατηγικής επιπολιτισμού προτάθηκε, αν και δεν ελέγχθηκε ερευνητικά, η πολιτισμική απόσταση. Συναφή ήταν τα αποτελέσματα έρευνας σε Ινδούς και Αλβανούς μετανάστες στην Ελλάδα (Κατέρη & Καραδήμας, 2009, 2011), τα οποία υποδεικνύουν ότι οι Ινδοί επιλέγουν περισσότερο τον διαχωρισμό, σε σύγκριση με τους Αλβανούς που επιλέγουν περισσότερο την εναρμόνιση.

2. Παράγοντες που συνδέονται με την επιλογή στρατηγικής επιπολιτισμού

Σύμφωνα με το μοντέλο του Berry (1997), η διαφοροποίηση μεταξύ ομαδικού και ατομικού επιπολιτισμού είναι απαραίτητη επειδή κάθε άτομο δεν συμμετέχει στον ίδιο βαθμό στη διαδικασία του επιπολιτισμού που βιώνεται από την εθνική του ομάδα. Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στον ατομικό ή, αλλιώς, ψυχολογικό επιπολιτισμό. Σε αυτό το επίπεδο ανάλυσης, σημαντικές θεωρούνται οι αλλαγές στην εθνική ταυτότητα του μετανάστη, οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις, αλλά και δημογραφικοί παράγοντες, καθώς και παράγοντες προσωπικότητας (Berry, 1997). Στην παρούσα έρευνα μελετήθηκε ο ρόλος των δημογραφικών παραγόντων, παραγόντων που σχετίζονται με τη διαπολιτισμική επαφή (εθνική ταυτότητα και

αντιλαμβανόμενες διακρίσεις) και της αυτοεκτίμησης (ως παράγοντα προσωπικότητας) στην επιλογή στρατηγικής επιπολιτισμού.

Δημογραφικοί παράγοντες. Οι πιο σημαντικοί δημογραφικοί παράγοντες για την επιλογή στρατηγικής επιπολιτισμού φαίνεται να είναι τα χρόνια παραμονής στη χώρα υποδοχής, η ηλικία και το φύλο (Berry, 2006). Περισσότερα χρόνια παραμονής και μικρότερη ηλικία φαίνεται να συνδέονται με εναρμόνιση ή/και αφομοίωση, ενώ τα λιγότερα χρόνια παραμονής και η μεγαλύτερη ηλικία με διαχωρισμό. Οι γυναίκες τείνουν να δυσκολεύονται περισσότερο στη διαδικασία του επιπολιτισμού και να προσαρμόζονται πιο αργά από τους άντρες για λόγους που έχουν να κάνουν κυρίως με την αναδιάρθρωση των ρόλων που αναλαμβάνουν στη χώρα υποδοχής (Salant & Lauderdale, 2003). Εκτός από τους παραπάνω παράγοντες, έχει παρατηρηθεί ότι σε αρκετές έρευνες που επιλέγεται ο διαχωρισμός ως στρατηγική επιπολιτισμού (Barry, 2005. Κατέρη & Καραδήμας, 2009, 2011. Liem et al., 2000. Moghaddam & Perreault, 2001. Παυλόπουλος & Μπεζεβέγκης, 2008), οι συμμετέχοντες ήταν μετανάστες (Κινέζοι, Γιαπωνέζοι, Κορεάτες, Τούρκοι) που παρουσίαζαν ευδιάκριτες πολιτισμικές διαφορές από τους γηγενείς και τη χώρα υποδοχής. Για αυτόν τον λόγο, στην παρούσα έρευνα προστίθεται στους δημογραφικούς παράγοντες η εθνικότητα.

Παράγοντες διαπολιτισμικής επαφής. Από τους παράγοντες που αφορούν τη διαπολιτισμική επαφή, οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις και η εθνική ταυτότητα φαίνεται να είναι οι πιο μελετημένοι. Ο ρατσισμός είναι ένα δόγμα ή μια ιδεολογία που περιλαμβάνει ισχυρές και σίγουρες υποθέσεις για πολιτισμούς, για ανθρώπους και για τις ικανότητές τους, καθώς και η ίδια η συμπεριφορά που καταπατά ανθρώπινα δικαιώματα και κάνει διακρίσεις (Fernando, 1992). Οι διακρίσεις, ως συνέπεια του ρατσισμού, έχουν να κάνουν με άδικη ή αρνητική συμπεριφορά (π.χ. απειλές, κοροϊδία, αποκλεισμός του ατόμου) λόγω της ένταξης σε μια συγκεκριμένη ομάδα. Διαφορετικό χρώμα δέρματος από τους γηγενείς, διαφορετική ενδυμασία, ελλιπής γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής και άλλα ευδιάκριτα πολιτισμικά χαρακτηριστικά του ατόμου συμβάλλουν σημαντικά στην πιθανότητα

στιγματισμού του μετανάστη από την πλευρά της πλειοψηφίας και διακρίσεων εις βάρος του (Phinney, Madden, & Santos, 1998). Στο σημείο αυτό επισημαίνεται η διαφοροποίηση μεταξύ διακρίσεων, που αφορούν συγκεκριμένες και αντικειμενικές εχθρικές συμπεριφορές, και αντιλαμβανόμενων διακρίσεων, που ορίζονται ως η υποκειμενική ερμηνεία από το άτομο ορισμένων γεγονότων ως διακρίσεις (Phinney et al., 1998). Οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις νοούνται ως αρνητική συνέπεια της αλληλεπίδρασης μεταξύ πλειοψηφίας και μειονότητας, οι οποίες επηρεάζουν την επιλογή στρατηγικής επιπολιτισμού καθώς συνδέονται θετικά με το διαχωρισμό και αρνητικά με την αφομοίωση ή την εναρμόνιση (Berry, 2005. Jasinskaja-Lahti et al., 2003. Phalet & Hagendoorn, 1996). Επιπλέον, έχει βρεθεί ότι οι διακρίσεις επιβαρύνουν την προσαρμογή των μεταναστών (Heim, Hunter, & Jones, 2010).

Η εθνική ταυτότητα, από την άλλη, θεωρείται μέρος της διαδικασίας του επιπολιτισμού και αφορά στην υποκειμενική αίσθηση του ατόμου ότι ανήκει σε μία συγκεκριμένη εθνική ομάδα. Περιλαμβάνει τον αυτοπροσδιορισμό του ατόμου, αλλά και αντικειμενικές κοινωνικές πρακτικές, όπως τα δίκτυα φίλων (Phinney, Cantu, & Kurtz, 1997). Η εθνική ταυτότητα μπορεί να αλλάξει κατά τη μετανάστευση και, σύμφωνα με τον Berry (2005) και τους Phinney, Romero, Nava, και Huang (2001), οι αλλαγές αυτές καθορίζονται από δύο διαστάσεις: τη διατήρηση του πολιτισμού της χώρας καταγωγής και την υιοθέτηση του πολιτισμού της χώρας υποδοχής. Ο βαθμός στον οποίο υπερικχύει η μία ή η άλλη διάσταση προσδιορίζει το βαθμό διατήρησης της εθνικής ταυτότητας. Οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις μπορεί, επίσης, να οδηγήσουν το άτομο είτε στο να εγκαταλείψει την εθνική του ταυτότητα είτε να την ισχυροποιήσει (Phinney, Horenczyk, Liebkind, & Vedder, 2001).

3. Αυτοεκτίμηση

Η αυτοεκτίμηση ορίζεται ως η θετική ή αρνητική στάση του ατόμου προς τον εαυτό του, η οποία εξαρτάται από το ποσοστό ικανοποίησης

των προσωπικών φιλοδοξιών, αλλά και από τη γνώμη που τρέφουν οι άλλοι άνθρωποι για τον ίδιο (Μακρή-Μπότσαρη, 2001). Αν και είναι λίγες οι έρευνες που μελετούν το ρόλο της αυτοεκτίμησης στον επιπολιτισμό, τα εμπειρικά δεδομένα υποδεικνύουν θετική σχέση της αυτοεκτίμησης με την αφομοίωση, την εναρμόνιση και το διαχωρισμό και αρνητική με την περιθωριοποίηση (Frank & Lester, 2001. Giang & Wittig, 2006). Μετανάστες με υψηλή αυτοεκτίμηση ερμηνεύουν θετικότερα τα καθημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν, όπως οι διακρίσεις και οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης, και έχουν περισσότερες πιθανότητες να διαμορφώσουν εναρμονισμένη στάση όσον αφορά τον επιπολιτισμό (Kosic, 2006). Είναι, ωστόσο, σημαντικό να επισημανθούν διαφορές στην αυτοεκτίμηση μεταξύ ατόμων που προέρχονται από Δυτικούς και από μη Δυτικούς πολιτισμούς, όπως εν προκειμένω οι Ινδοί. Σύμφωνα με τους Markus και Kitayama (1991), το κίνητρο για οικοδόμηση και διατήρηση θετικής εικόνας για τον εαυτό είναι οικουμενικό, αλλά το περιεχόμενο της εικόνας αυτής διαφέρει από πολιτισμό σε πολιτισμό. Έτσι, για τους Δυτικούς επιτυχία είναι κυρίως η επιδίωξη και η εκπλήρωση ατομικών φιλοδοξιών, ενώ για τους μη Δυτικούς επιτυχία είναι η διατήρηση αρμονίας στις σχέσεις και ο έλεγχος των προσωπικών τους επιθυμιών, ώστε να μπορούν να ανήκουν στην ομάδα τους. Διαφοροποιήσεις φαίνεται να υπάρχουν τόσο στα συναισθήματα, όσο και στις γνωστικές διεργασίες, στις οποίες καταφεύγουν τα άτομα όταν αντιμετωπίζουν ένα πρόβλημα. Έτσι, ενώ τα συναισθήματα των ατόμων από μη Δυτικούς πολιτισμούς είναι περισσότερο κοινωνικά, προκαλούνται δηλαδή περισσότερο από τη σχέση του εαυτού με σημαντικούς άλλους, τα συναισθήματα των ατόμων από Δυτικούς πολιτισμούς είναι περισσότερο ατομικά, δηλαδή προκαλούνται περισσότερο από την εκπλήρωση ατομικών επιθυμιών (Mesquita, 2001). Επίσης, ενώ στα άτομα μη Δυτικών πολιτισμών η εξωτερική απόδοση αιτιότητας, η παθητικότητα και η αποφυγή είναι πιο συχνές, σε άτομα Δυτικών πολιτισμών συνηθίζονται περισσότερο η εσωτερική απόδοση αιτιότητας και οι ενεργητικοί τρόποι διαχείρισης ενός προβλήματος (Marsella & Scheuer, 1988). Τα

άτομα που προέρχονται από μη Δυτικούς πολιτισμούς τείνουν να αποδέχονται μια συνθήκη παθητικά (π.χ. αναζητούν κοινωνική στήριξη ή αλλάζουν τη νοηματοδότηση της κατάστασης), χωρίς να καταβάλλουν προσπάθειες για να την αλλάξουν, ενώ συχνά αποφεύγουν να συνειδητοποιήσουν και να αντιμετωπίσουν το πρόβλημά τους (Essau & Trommsdorff, 1996). Η αυτοεκτίμηση σε άτομα διαφορετικών πολιτισμών είθισται να μετρείται είτε συνολικά, είτε μέσα από δύο παράγοντες, την ικανότητα του εαυτού και το πόσο αρεστός είναι ο εαυτός στους άλλους (Tafarodi, Lang, & Smith, 1999).

4. Η Παρούσα Έρευνα

Η παρούσα έρευνα βασίζεται στο μοντέλο επιπολιτισμού του Berry (1997). Στόχο της αποτελεί η διερεύνηση των στρατηγικών επιπολιτισμού που υιοθετούν οι Αλβανοί και Ινδοί μετανάστες στην Ελλάδα, καθώς και των παραγόντων που σχετίζονται με τις στρατηγικές επιπολιτισμού. Μελετήθηκε ο ρόλος δημογραφικών μεταβλητών, όπως το φύλο, η ηλικία, τα χρόνια παραμονής στην Ελλάδα και η εθνικότητα, υποθέτοντας ότι θα σχετίζονται σημαντικά με τις στρατηγικές επιπολιτισμού. Η αλβανική κοινότητα αποτελεί την πολυπληθέστερη και πιο μελετημένη ομάδα μεταναστών στην Ελλάδα (Μόττη-Στεφανίδη & συν., 2006), ενώ η ινδική αριθμεί περίπου 10.000-15.000 άτομα (Μαρκούτσογλου, Κάσσου, Μόσχοβος, & Πτωχός, 2006). Στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκαν οι Ινδοί, καθώς είναι ελάχιστες οι έρευνες στην Ελλάδα που μελετούν μετανάστες από ασιατικές χώρες, παρά το γεγονός ότι η εθνικότητα φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο στην επιλογή στρατηγικής επιπολιτισμού (Barry, 2005. Κατέρη & Καραδήμας, 2009. Liem et al., 2000. Moghaddam & Perreault, 2001. Παυλόπουλος & Μπεζεβέγκης, 2008). Επιπλέον, οι Ινδοί φέρουν ευδιάκριτα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, όπως είναι η θρησκεία, η ενδυμασία και το χρώμα του δέρματος, τα οποία διαφέρουν από τα χαρακτηριστικά τόσο των Ελλήνων, όσο και των Αλβανών μεταναστών (Κατέρη, 2011. Μαρκούτσογλου & συν., 2006).

Όσον αφορά τις στρατηγικές επιπολιτισμού,

διατυπώθηκε η υπόθεση ότι οι Ινδοί –ως πιο «ορατοί» μετανάστες στην Ελλάδα– θα επιλέγουν το διαχωρισμό σε μια προσπάθεια να προστατεύσουν την αυτοεικόνα τους από τις αρνητικές επιπτώσεις του ρατσισμού, όπως προβλέπει το μοντέλο της άρνησης-ταύτισης (Branscombe et al., 1999. Cronin et al., 2011). Για τους Αλβανούς διατυπώθηκε η υπόθεση ότι θα επιλέγουν περισσότερο την εναρμόνιση ή την αφομοίωση, στρατηγικές που διατηρούν αρνητική σχέση με τις αντιλαμβανόμενες διακρίσεις, σε αντίθεση με τον διαχωρισμό που συνδέεται θετικά με τις αντιλαμβανόμενες διακρίσεις (Berry, 1997). Η περιθωριοποίηση, από το άλλο μέρος, προσομοιάζει σε μια ψυχοπαθολογική κατάσταση στο θεωρητικό μοντέλο του Berry. Αν ισχύει κάτι τέτοιο, είναι πιθανό ότι οι παράγοντες της διαπολιτισμικής επαφής θα είναι ελάσσονος σημασίας για τη συγκεκριμένη στρατηγική, σε σύγκριση με τα ατομικά χαρακτηριστικά του μετανάστη (Neto, 2002). Επίσης η αυτοεκτίμηση, ως διάσταση της προσωπικότητας, φαίνεται να σχετίζεται αρνητικά με την περιθωριοποίηση (Giang & Wittig, 2006).

Συνοψίζοντας, οι υποθέσεις της έρευνας ήταν οι εξής:

1. Οι Αλβανοί θα επιλέγουν περισσότερο την εναρμόνιση και την αφομοίωση, ενώ οι Ινδοί θα προτιμούν περισσότερο τον διαχωρισμό.
2. Ο αντιλαμβανόμενος ρατσισμός θα συνδέεται θετικά με τον διαχωρισμό, ενώ η εναρμόνιση και η αφομοίωση θα συνδέονται αρνητικά με τον διαχωρισμό.
3. Η περιθωριοποίηση θα συνδέεται αρνητικά με την αυτοεκτίμηση.
4. Τα περισσότερα χρόνια παραμονής στην Ελλάδα, η μικρότερη ηλικία του μετανάστη και το αντρικό φύλο θα συνδέονται θετικά με την αφομοίωση και με την εναρμόνιση και αρνητικά με τον διαχωρισμό.
5. Οι δημογραφικοί παράγοντες (εθνικότητα, ηλικία, φύλο, χρόνος παραμονής), οι παράγοντες της διαπολιτισμικής επαφής (αντιλαμβανόμενες διακρίσεις, εθνική ταυτότητα) και η αυτοεκτίμηση, ως διάσταση της προσωπικότητας, θα συνδέονται σημαντικά με τις στρατηγικές επιπολιτισμού. Ειδικότερα, οι δημο-

γραφικοί παράγοντες και οι παράγοντες της διαπολιτισμικής επαφής θα εξηγούν μεγαλύτερο ποσοστό διακύμανσης της εναρμόνισης, της αφομοίωσης και του διαχωρισμού (υπόθεση 5.1), ενώ οι δημογραφικοί παράγοντες και η αυτοεκτίμηση θα εξηγούν μεγαλύτερο ποσοστό διακύμανσης της περιθωριοποίησης (υπόθεση 5.2).

6. Η σχέση μεταξύ των παραγόντων της διαπολιτισμικής επαφής (ανεξάρτητες μεταβλητές) και των στρατηγικών επιπολιτισμού της εναρμόνισης, της αφομοίωσης, και του διαχωρισμού (εξαρτημένες μεταβλητές), καθώς και η σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης (ανεξάρτητη μεταβλητή) και περιθωριοποίησης (εξαρτημένη μεταβλητή), θα διαφέρουν μεταξύ Αλβανών και Ινδών μεταναστών.

5. Μέθοδος

Δείγμα

Εκατόν ενενήντα (194) μετανάστες που διέμεναν στην Κρήτη συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα, εκ των οποίων 99 ήταν Ινδοί και 95 ήταν Αλβανοί. Ως προς το φύλο, 68% ήταν άντρες και 32% ήταν γυναίκες. Ο μέσος όρος ηλικίας του δείγματος ήταν τα 34 έτη ($SD = 7,7$) και της διάρκειας παραμονής στην Ελλάδα τα 9,2 έτη ($SD = 0,5$). Οι Αλβανοί μετανάστες διέμεναν περισσότερα χρόνια στην Ελλάδα ($M = 10,8$, $SD = 4,3$) σε σύγκριση με τους Ινδούς ($M = 7,8$, $SD = 3,9$), $t(192) = -5,05$, $p < 0,001$. Επιπλέον, οι δύο εθνικές ομάδες διέφεραν στην κατανομή του φύλου, $\chi^2(1) = 8,81$, $p < 0,01$, καθώς οι άντρες ήταν εμφανώς περισσότεροι από τις γυναίκες μεταξύ των Ινδών (77,8% έναντι 22,2%), παρά μεταξύ των Αλβανών (57,9% έναντι 42,1%). Οι διαφορές ως προς την ηλικία δεν ήταν στατιστικώς σημαντικές.

Μέσα Συλλογής Δεδομένων

Ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων.

Αποτελείται από 10 ερωτήσεις, οι οποίες αφορούν το φύλο, την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση και το νοικοκυριό στη χώρα προέλευσης και στην

Ελλάδα, τη σχολική εκπαίδευση, την εθνικότητα, τη χώρα γέννησης, το έτος μόνιμης εγκατάστασης στην Ελλάδα, τη θρησκεία και την εργασιακή κατάσταση. Το δημογραφικό ερωτηματολόγιο βασίστηκε στους Berry, Phinney, Sam και Vedder (2006), καθώς και στους Γεώργα και Παπασυλιανού (1993).

Κλίμακα Αυτοεκτίμησης. Η Κλίμακα Αυτοεκτίμησης (Rosenberg, 1965) μετράει τη γενική αυτοεκτίμηση του ατόμου. Αποτελείται από 10 ερωτήσεις (π.χ. «Κάποιες φορές αισθάνομαι τελείως άχρηστος»). Οι συμμετέχοντες απαντούν σε 7/βάθμια κλίμακα Likert (1 = «Διαφωνώ απόλυτα», 7 = «Συμφωνώ απόλυτα»). Η Κλίμακα Αυτοεκτίμησης έχει σταθμιστεί και χρησιμοποιείται ευρέως σε πολλές χώρες και στην Ελλάδα (Μακρή-Μπότσαρη, 2001). Η αξιοπιστία της βρέθηκε ότι είναι χαμηλή για τους Ινδούς συμμετέχοντες, ενώ κινείται σε ικανοποιητικό επίπεδο για τους Αλβανούς (βλ. Πίνακα 1). Όπως επισημαίνουν οι Tafarodi, Lang, και Smith (1999), η αυτοεκτίμηση μπορεί να μετρηθεί γενικά ή με δύο επιμέρους διαστάσεις: την ικανότητα του εαυτού και την αρέσκεια στους άλλους. Η μέτρηση της γενικής αυτοεκτίμησης είναι πιο έγκυρη σε άτομα Δυτικών πολιτισμών, ενώ σε άτομα μη Δυτικών πολιτισμών μεγαλύτερη εγκυρότητα παρουσιάζει η διάσταση της αρέσκειας του εαυτού στους άλλους. Συνεπώς, ενδέχεται το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε να μην ήταν το πλέον κατάλληλο για την μέτρηση της αυτοεκτίμησης ατόμων από μη Δυτικούς πολιτισμούς (Uskul, Hynie, & Lalonde, 2004).

Κλίμακα Στάσεων Επιπολιτισμού. Η Κλίμακα Στάσεων Επιπολιτισμού (Berry et al., 2006) μετρά τις τέσσερις στρατηγικές επιπολιτισμού: αφομοίωση, εναρμόνιση, διαχωρισμό και αφομοίωση. Αποτελείται από 20 ερωτήσεις, οι οποίες αφορούν πέντε τομείς της ζωής του ατόμου: πολιτισμικές παραδόσεις, γλώσσα, γάμο, κοινωνικές δραστηριότητες και φίλους. Οι συμμετέχοντες απαντούν χρησιμοποιώντας κλίμακα Likert (1 = «Διαφωνώ έντονα», 5 = «Συμφωνώ έντονα»). Ο συνολικός βαθμός για κάθε στρατηγική επιπολιτισμού προκύπτει από το άθροισμα των τιμών των επιμέρους απαντήσεων, με αναμενόμενο εύρος μεταξύ 5-25. Οι δείκτες αξιοπιστίας των στρατηγικών επιπολιτισμού είναι

χαμηλοί για τους Ινδούς συμμετέχοντες (βλ. Πίνακα 1). Αντίστοιχα χαμηλή ήταν η αξιοπιστία των ίδιων μετρήσεων στην έρευνα των Berry et al. (2006) με δείγμα εφήβους μετανάστες από 26 χώρες. Σύμφωνα με τους Salant και Lauderdale (2003), οι κλίμακες που μετρούν τον επιπολιτισμό δημιουργήθηκαν με βάση τη μεταναστευτική εμπειρία και τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες ισπανόφωνου πληθυσμού και, στη συνέχεια, χρησιμοποιήθηκαν σε άλλες πολιτισμικές ομάδες με ελάχιστες ή μηδαμινές προσαρμογές. Το πρόβλημα αυτό επιτείνεται όταν μελετώνται άτομα από μη Δυτικούς πολιτισμούς με διαφορετικές νοηματοδοτήσεις του εαυτού και της κοινωνικής πραγματικότητας (Ίσαρη, 2006), όπως είναι οι Ινδοί.

Κλίμακα Αντιλαμβανόμενων Διακρίσεων. Η κλίμακα αυτή αποτελείται από οκτώ ερωτήσεις. Οι συμμετέχοντες απαντούν σε 5/βάθμια κλίμακα Likert πόσο συμφωνούν ή διαφωνούν με δηλώσεις που αφορούν την άδικη συμπεριφορά των άλλων προς τους ίδιους εξαιτίας της εθνικότητάς τους, π.χ. «Μου έχουν επιτεθεί ή με έχουν απειλήσει εξαιτίας της εθνικότητάς μου» (Phinney et al., 1998). Η πρωτότυπη κλίμακα αποτελούνταν από εννέα ερωτήσεις και είχε χρησιμοποιηθεί σε εφήβους, επομένως για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας –και με την συγκατάθεση των δημιουργών της κλίμακας– χρειάστηκε να γίνουν αναπροσαρμογές. Αντικαταστάθηκε ο όρος «δάσκαλος» από τον όρο «το αφεντικό σου» και οι όροι «τα άλλα παιδιά» και «οι συνομήλικοί σου έξω από τον χώρο του σχολείου» από τον όρο «οι άνθρωποι εκτός του εργασιακού σου χώρου». Ο όρος «οι άλλοι μαθητές στο σχολείο» αντικαταστάθηκε από τον όρο «οι συνάδελφοί σου». Η ερώτηση «άλλοι ενήλικες εκτός σχολείου» διαγράφηκε.

Κλίμακα Εθνικής Ταυτότητας. Η Κλίμακα Εθνικής Ταυτότητας αποτελείται από 12 ερωτήσεις που αξιολογούν δύο παράγοντες: την εξερεύνηση και την επίτευξη εθνικής ταυτότητας. Επιπλέον, υπάρχει μία ανοιχτή ερώτηση που αφορά στον αυτοπροσδιορισμό του ατόμου σε σχέση με την εθνική του ομάδα. Οι απαντήσεις δίνονται σε 4/βάθμια κλίμακα Likert (Phinney et al., 1997). Στην συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιήθηκε η κλί-

μακα όπως αυτή προσαρμόστηκε στα ελληνικά από τους Μόττη-Στεφανίδη και συν. (2006).

7. Διαδικασία

Για τη συμμετοχή των μεταναστών στην έρευνα ορίστηκαν δύο βασικές προϋποθέσεις: να είναι ενήλικες και πρώτης γενιάς μετανάστες στην Ελλάδα. Τα παιδιά εξαιρέθηκαν επειδή αποτελούν ομάδα με ειδικά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά (Παυλόπουλος, Ντάλλα, & Μόττη-Στεφανίδη, 2015). Όπως υποστηρίζουν οι Berry et al. (2006), υπάρχουν σημαντικές διαφορές στον επιπολιτισμό και στην προσαρμογή μεταξύ πρώτης και δεύτερης γενιάς μεταναστών. Η συγκεκριμένη έρευνα εστιάζει στην πρώτη γενιά, καθώς οι Ινδοί μετανάστευσαν στη χώρα μας σχετικά πρόσφατα. Ο χώρος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου ήταν ο χώρος εργασίας (στο διάλειμμα ή στο τέλος της βάρδιας). Η συμμετοχή στην έρευνα ήταν εθελοντική, ενώ η δειγματοληψία ήταν συμπτωματική. Το ερωτηματολόγιο μεταφράστηκε από τα αγγλικά στην ινδική διάλεκτο Punjab και στην αλβανική γλώσσα. Ακολούθησε αντίστροφη μετάφραση στα αγγλικά (Brislin, 1970). Η ινδική προσαρμογή του ερωτηματολογίου έγινε από το Τμήμα Γλωσσικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Punjab και από Ινδό μετανάστη στην Ελλάδα με πανεπιστημιακές σπουδές στην Αγγλία. Η προσαρμογή του αλβανικού ερωτηματολογίου έγινε από άτομα αλβανικής καταγωγής με πανεπιστημιακή εκπαίδευση, άριστη γνώση αγγλικών και μεγάλη διάρκεια παραμονής στην Ελλάδα. Η επάρκεια των εργαλείων ελέγχθηκε με πιλοτική χορήγηση σε τέσσερα μέλη από κάθε εθνική ομάδα. Ο χρόνος συμπλήρωσης ήταν γύρω στα 20 λεπτά.

8. Αποτελέσματα

Προκειμένου να διαπιστωθεί αν οι στρατηγικές επιπολιτισμού διαφοροποιούνται ως προς την εθνικότητα (Υπόθεση 1) διενεργήθηκε *t*-test ανεξάρτητων δειγμάτων. Σημαντικές ήταν οι διαφορές μεταξύ Αλβανών και Ινδών σε όλες τις στρα-

τηγικές επιπολιτισμού: στην εναρμόνιση, $t(192) = -3,28, p < 0,001$, στο διαχωρισμό, $t(192) = 5,69, p < 0,001$, στην αφομοίωση, $t(192) = 4,56, p < 0,001$, και στην περιθωριοποίηση, $t(192) = 6,74, p < 0,001$. Οι Αλβανοί προτίμησαν την εναρμόνιση ($M = 20,53, SD = 3,71$) περισσότερο από τους Ινδούς ($M = 18,84, SD = 3,44$), ενώ οι Ινδοί προτίμησαν τον διαχωρισμό ($M = 16,75, SD = 4,54$), την αφομοίωση ($M = 10,15, SD = 3,74$) και την περιθωριοποίηση ($M = 10,08, SD = 3,53$), περισσότερο από τους Αλβανούς (διαχωρισμός: $M = 12,60, SD = 5,54$, αφομοίωση: $M = 7,81, SD = 3,38$, περιθωριοποίηση: $M = 6,98, SD = 2,81$).

Υπολογίστηκε ο συντελεστής γραμμικής συσχέτισης του Pearson για τη διερεύνηση της συνάφειας των στρατηγικών επιπολιτισμού με τις αντιλαμβανόμενες διακρίσεις (Υπόθεση 2). Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις συνδέονται θετικά με το διαχωρισμό, $r = 0,47, p < 0,01$, και αρνητικά με την εναρμόνιση, $r = -0,36, p < 0,01$, αλλά δεν συνδέονται σημαντικά με την αφομοίωση ή την περιθωριοποίηση. Επιπλέον, η περιθωριοποίηση συνδέεται αρνητικά με την αυτοεκτίμηση, $r = -0,31, p < 0,01$ (Υπόθεση 3).

Στη συνέχεια, διερευνήθηκε ο ρόλος των δημογραφικών χαρακτηριστικών στην επιλογή στρατηγικής επιπολιτισμού. Οι διαφορές ως προς το φύλο ελέγχθηκαν μέσω του *t*-test για ανεξάρτητα δείγματα (Υπόθεση 4). Δεν προέκυψε στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα όσον αφορά την εναρμόνιση, την αφομοίωση και την περιθωριοποίηση. Οι διαφορές μεταξύ των δύο φύλων ήταν στατιστικώς σημαντικές στο διαχωρισμό, $t(192) = 2,27, p < 0,05$, με τους άντρες ($M = 15,3, SD = 5,28$) να σημειώνουν υψηλότερη βαθμολογία σε αυτή τη στρατηγική έναντι των γυναικών ($M = 13,4, SD = 5,63$). Η ηλικία των μεταναστών δεν φάνηκε να συσχετίζεται σημαντικά με τις στρατηγικές επιπολιτισμού, ενώ τα χρόνια παραμονής στην Ελλάδα διατηρούν στατιστικώς σημαντική αρνητική σχέση με το διαχωρισμό, $r = -0,16, p < 0,05$, και με την περιθωριοποίηση, $r = -0,19, p < 0,05$ (Υπόθεση 4) (βλ. Πίνακα 1).

Στη συνέχεια διενεργήθηκαν ιεραρχικές αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης (μέθοδος Enter) προκειμένου να διαπιστωθεί ο βαθμός που

Πίνακας 1
Συσχετίσεις των στρατηγικών επιπολιτισμού, των δημογραφικών παραγόντων, της εθνικής ταυτότητας, των αντιλαμβανόμενων διακρίσεων, και της αυτοεκτίμησης

		1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Ηλικία		1,00								
2. Μόνιμη εγκατάσταση		0,52**	1,00							
3. Εθνική ταυτότητα		0,11	0,07	1,00						
4. Αντιλαμβανόμενες διακρίσεις		0,02	0,08	-0,13	1,00					
5. Εναρμόνιση		-0,04	0,06	0,28**	-0,36**	1,00				
6. Αφομοίωση		0,02	-0,07	-0,01	-0,05	0,10	1,00			
7. Διαχωρισμός		-0,10	-0,16*	-0,11	0,47**	-0,32**	0,14	1,00		
8. Περιθωριοποίηση		-0,01	-0,19*	-0,13	0,07	-0,13	0,43**	0,31**	1,00	
9. Αυτοεκτίμηση		0,04	0,20**	-0,15	-0,07	0,02	-0,19*	0,01	-0,31**	1,00
Gronbach's alpha	Αλβανοί	-	-	0,92	0,86	0,56	0,60	0,77	0,60	0,71
	Ινδοί	-	-	0,94	0,84	0,50	0,50	0,55	0,51	0,55

* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$.

Πίνακας 2
Ιεραρχική ανάλυση παλινδρόμησης για τη στατιστική πρόβλεψη της εναρμόνισης

	<i>B</i>	<i>t</i>	Adj. R^2	ΔR^2	<i>F</i>	<i>df</i>
Βήμα 1			0,04	0,06	2,88*	4, 189
Εθνικότητα	0,22	0,27**				
Ηλικία	-0,06	-0,78				
Φύλο	0,04	0,49				
Χρόνια παραμονής	0,03	0,31				
Βήμα 2			0,17	0,14	16,52***	2, 187
Εθνική ταυτότητα	0,23	3,42***				
Αντιλαμβανόμενες διακρίσεις	-0,32	-4,49***				
Βήμα 3			0,17	0,00	0,00	1, 186
Αυτοεκτίμηση	0,00	0,05				

* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$. $N = 194$.

τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (Βήμα 1), οι παράγοντες της διαπολιτισμικής επαφής (Βήμα 2) και η αυτοεκτίμηση (Βήμα 3) προβλέπουν τις στρατηγικές επιπολιτισμού (Υπόθεση 5). Η σειρά εισαγωγής των μεταβλητών στην ανάλυση καθορίστηκε με βάση το θεωρητικό μοντέλο. Τα δημο-

γραφικά στοιχεία στο Βήμα 1 χρησιμεύουν, επίσης, ως μεταβλητές ελέγχου.

Αναφορικά με την εναρμόνιση, από τις τρεις ομάδες μεταβλητών που εισήχθησαν διαδοχικά, βρέθηκε ότι τα δημογραφικά στοιχεία προβλέπουν 6% της ερμηνευόμενης διακύμανσης της εξαρτη-

Πίνακας 3
Ιεραρχική ανάλυση παλινδρόμησης για τη στατιστική πρόβλεψη της αφομοίωσης

	<i>B</i>	<i>t</i>	Adj. <i>R</i> ²	ΔR^2	<i>F</i>	<i>df</i>
<i>Βήμα 1</i>			0,08	0,10	5,37***	4, 189
Εθνικότητα	-0,31	-3,94***				
Ηλικία	0,04	0,55				
Φύλο	-0,04	-0,56				
Χρόνια παραμονής	0,00	0,02				
<i>Βήμα 2</i>			0,11	0,04	3,85*	2, 187
Εθνική ταυτότητα	0,07	1,00				
Αντιλαμβανόμενες διακρίσεις	-0,19	-2,55*				
<i>Βήμα 3</i>			0,12	0,01	2,41	1, 186
Αυτοεκτίμηση	-0,11	-1,55				

* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$. $N = 194$.

Πίνακας 4
Ιεραρχική ανάλυση παλινδρόμησης για τη στατιστική πρόβλεψη του διαχωρισμού

	<i>B</i>	<i>t</i>	Adj. <i>R</i> ²	ΔR^2	<i>F</i>	<i>df</i>
<i>Βήμα 1</i>			0,14	0,16	8,94***	4, 189
Εθνικότητα	-0,34	-4,49***				
Ηλικία	-0,06	-0,73				
Φύλο	-0,11	-1,46				
Χρόνια παραμονής	-0,04	-0,48				
<i>Βήμα 2</i>			0,27	0,14	18,02***	2, 187
Εθνική ταυτότητα	0,01	0,15				
Αντιλαμβανόμενες διακρίσεις	0,40	6,0***				
<i>Βήμα 3</i>			0,29	0,02	4,08*	1, 186
Αυτοεκτίμηση	0,13	2,0*				

* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$. $N = 194$.

μένης μεταβλητής, $F(4, 189) = 2,88$, $p < 0,05$. Όταν προστέθηκαν οι παράγοντες της διαπολιτισμικής επαφής, η ερμηνευόμενη διακύμανση αυξήθηκε κατά 14%, $F(2, 187) = 16,52$, $p < 0,001$, ενώ, όταν προστέθηκε η αυτοεκτίμηση η αύξηση της ερμηνευόμενης διακύμανσης, ήταν μηδενική. Το συνολικό ποσοστό της ερμηνευόμενης διακύ-

μανσης για την εναρμόνιση ήταν 20%. Όπως προέκυψε από τις τιμές *B*, οι σημαντικοί παράγοντες για τη στατιστική πρόβλεψη της εναρμόνισης είναι η εθνικότητα, η εθνική ταυτότητα και οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις (Πίνακας 2).

Αναφορικά με την αφομοίωση, από τις τρεις ομάδες μεταβλητών που εισήχθησαν διαδοχικά,

Πίνακας 5
Ιεραρχική ανάλυση παλινδρόμησης για τη στατιστική πρόβλεψη της περιθωριοποίησης

	<i>B</i>	<i>t</i>	Adj. <i>R</i> ²	ΔR^2	<i>F</i>	<i>df</i>
Βήμα 1			0,18	0,20	11,50***	4, 189
Εθνικότητα	-0,41	-5,48***				
Ηλικία	0,07	0,88				
Φύλο	-0,03	-0,35				
Χρόνια παραμονής	-0,09	-1,07				
Βήμα 2			0,18	0,01	0,60	2, 187
Εθνική ταυτότητα	-0,02	-0,32				
Αντιλαμβανόμενες διακρίσεις	-0,08	-1,05				
Βήμα 3			0,22	0,04	10,52**	1, 186
Αυτοεκτίμηση	-0,22	-3,24**				

* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$. $N = 194$.

βρέθηκε ότι τα δημογραφικά στοιχεία προβλέπουν 10% της ερμηνευόμενης διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής, $F(4, 189) = 5,37, p < 0,001$. Όταν προστέθηκαν οι παράγοντες της διαπολιτισμικής επαφής η ερμηνευόμενη διακύμανση αυξήθηκε κατά 4%, $F(2, 187) = 3,85, p < 0,05$, ενώ, όταν προστέθηκε η αυτοεκτίμηση, η αύξηση της ερμηνευόμενης διακύμανσης ήταν 1%, ποσοστό στατιστικώς ασήμαντο. Το συνολικό ποσοστό της ερμηνευόμενης διακύμανσης για την αφομοίωση ήταν 15%. Όπως προέκυψε από τις τιμές *B*, οι σημαντικοί παράγοντες για τη στατιστική πρόβλεψη της αφομοίωσης είναι η εθνικότητα και οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις (Πίνακας 3).

Αναφορικά με το διαχωρισμό, από τις τρεις ομάδες μεταβλητών που εισήχθησαν διαδοχικά, βρέθηκε ότι τα δημογραφικά στοιχεία προβλέπουν 16% της ερμηνευόμενης διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής, $F(4, 189) = 8,94, p < 0,001$. Όταν προστέθηκαν οι παράγοντες της διαπολιτισμικής επαφής, η ερμηνευόμενη διακύμανση αυξήθηκε κατά 14%, $F(2, 187) = 18,02, p < 0,001$, ενώ, όταν προστέθηκε η αυτοεκτίμηση, η αύξηση της ερμηνευόμενης διακύμανσης ήταν 1,5%, $F(1, 186) = 4,08, p < 0,05$. Το συνολικό ποσοστό της ερμηνευόμενης διακύμανσης για το

διαχωρισμό ήταν 32%. Όπως προέκυψε από τις τιμές *B*, οι σημαντικοί παράγοντες για τη στατιστική πρόβλεψη του διαχωρισμού είναι η εθνικότητα, οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις και η αυτοεκτίμηση (Πίνακας 4).

Αναφορικά με την περιθωριοποίηση, από τις τρεις ομάδες μεταβλητών που εισήχθησαν διαδοχικά, τα δημογραφικά στοιχεία προβλέπουν 20% της ερμηνευόμενης διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής, $F(4, 189) = 11,50, p < 0,001$. Όταν προστέθηκαν οι παράγοντες της διαπολιτισμικής επαφής, η ερμηνευόμενη διακύμανση αυξήθηκε κατά 1%, ποσοστό μη στατιστικώς σημαντικό, ενώ, όταν προστέθηκε η αυτοεκτίμηση, η αύξηση της ερμηνευόμενης διακύμανσης ήταν 4%, $F(1, 186) = 10,52, p < 0,01$. Το συνολικό ποσοστό της ερμηνευόμενης διακύμανσης για την περιθωριοποίηση ήταν 25%. Όπως προέκυψε από τις τιμές *B*, οι σημαντικοί παράγοντες για τη στατιστική πρόβλεψη της περιθωριοποίησης είναι η εθνικότητα και η αυτοεκτίμηση (Πίνακας 5).

Προκειμένου να εξεταστεί ο ρυθμιστικός ρόλος της εθνικότητας στη σχέση των στρατηγικών επιπολιτισμού με την εθνική ταυτότητα, τις προσλαμβανόμενες διακρίσεις και την αυτοεκτίμηση, εφαρμόστηκε το Μοντέλο 1 της μακροεντολής

PROCESS (Hayes, 2013). Το συγκεκριμένο λογισμικό περιλαμβάνει μοντέλα στατιστικής πρόβλεψης, τα οποία υπολογίζουν τους παράγοντες που δρουν διαμεσολαβητικά ή ρυθμιστικά στη σχέση μεταξύ ανεξάρτητης και εξαρτημένης μεταβλητής. Οι τιμές εξάγονται με τη διενέργεια πολλαπλών παλινδρομήσεων και για τον υπολογισμό των διαστημάτων εμπιστοσύνης των συντελεστών κάθε έμμεσης επίδρασης χρησιμοποιείται πολλαπλή επαναδειγματοληψία. Ένας παράγοντας δρα διαμεσολαβητικά ή ρυθμιστικά όταν τα διαστήματα εμπιστοσύνης (CI) του συντελεστή παλινδρόμησης στην πολλαπλή επαναδειγματοληψία δεν περιλαμβάνουν την τιμή μηδέν.

Στην έρευνά μας, ως ανεξάρτητες μεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν οι παράγοντες που φάνηκε να είναι σημαντικοί για τη στατιστική πρόβλεψη κάθε στρατηγικής επιπολιτισμού, σύμφωνα με τις αναλύσεις που προηγήθηκαν. Βρέθηκε ότι η σχέση μεταξύ εναρμόνισης και εθνικής ταυτότητας ρυθμίζεται από την εθνικότητα, αλλά μόνο για τους Ινδούς ($B = 1,48, SE = 0,42, CI: 0,66$ έως $2,30$) και όχι για τους Αλβανούς ($B = 0,47, SE = 0,46, CI: -0,43$ έως $1,37$). Το ίδιο συμβαίνει για τη σχέση μεταξύ εναρμόνισης και αντιλαμβανόμενων διακρίσεων, της οποίας ρυθμιστικό παράγοντα αποτελεί μόνο η ινδική εθνικότητα ($B = -0,17, SE = 0,04, CI: -0,26$ έως $-0,09$) και όχι η Αλβανική ($B = -0,12, SE = 0,06, CI: -0,241$ έως $0,00$). Η σχέση της αφομοίωσης με τις αντιλαμβανόμενες διακρίσεις ρυθμίζεται από την εθνικότητα, αλλά μόνο για τους Ινδούς ($B = -0,12, SE = 0,05, CI: -0,22$ έως $-0,03$) και όχι για τους Αλβανούς ($B = -0,03, SE = 0,06, CI: -0,15$ έως $0,08$). Στην περίπτωση του διαχωρισμού, η σχέση του με τις αντιλαμβανόμενες διακρίσεις ρυθμίζεται τόσο από την ινδική ($B = 0,23, SE = 0,05, CI: 0,13$ έως $0,32$), όσο και από την αλβανική εθνικότητα ($B = 0,33, SE = 0,08, CI: 0,18$ έως $0,48$) με παρόμοιο τρόπο. Αντιθέτως, η σχέση του διαχωρισμού με την αυτοεκτίμηση δεν φαίνεται να ρυθμίζεται ούτε από την αλβανική ($B = 0,08, SE = 0,06, CI: -0,04$ έως $0,21$), ούτε από την ινδική εθνικότητα ($B = 0,08, SE = 0,06, CI: -0,04$ έως $0,20$). Τέλος, στην περίπτωση της σχέσης της περιθωριοποίησης με την αυτοεκτίμηση, η ινδική ($B = -0,11, SE = 0,05, CI: -0,21$ έως $-0,02$)

και η αλβανική εθνικότητα ($B = -0,07, SE = 0,03, CI: -0,13$ έως $-0,02$) αποτελεί ρυθμιστικό παράγοντα και για τις δύο εθνικές ομάδες.

7. Συζήτηση

Η έρευνα αυτή είχε βασικό σκοπό τη μελέτη των στρατηγικών επιπολιτισμού Ινδών και Αλβανών μεταναστών στην Κρήτη. Παρά την πολύ εντοπισμένη γεωγραφική εστίαση και τη χαμηλή αξιοπιστία ορισμένων κλιμάκων –κυρίως, των στρατηγικών επιπολιτισμού για τους Ινδούς μετανάστες– οι περισσότερες υποθέσεις επιβεβαιώθηκαν, θέτοντας τις βάσεις για την συνέχιση της μελέτης του επιπολιτισμού σε μετανάστες διαφορετικών εθνικοτήτων. Οι Αλβανοί μετανάστες φάνηκε να επιλέγουν περισσότερο την εναρμόνιση και οι Ινδοί το διαχωρισμό. Επιπλέον, οι Ινδοί μετανάστες επέλεξαν την αφομοίωση και την περιθωριοποίηση σε μεγαλύτερο βαθμό από τους Αλβανούς συμμετέχοντες. Η διαφορά των δύο εθνικών ομάδων συνίσταται ουσιαστικά στην εναρμόνιση. Η συνύπαρξη του διαχωρισμού, της αφομοίωσης, και της περιθωριοποίησης στους Ινδούς συμμετέχοντες ίσως σχετίζεται με την ετερογένεια του ινδικού πληθυσμού. Στην Ινδία συνυπάρχουν πολλές και διαφορετικές αξίες, ατομικιστικές και συλλογικές, οι οποίες αναδύονται σε αντιστοιχία με το εκάστοτε πλαίσιο της συμπεριφοράς, π.χ. οικογενειακό ή εργασιακό (Sinha, Verma, Sinha, & Sinha, 2001. Sinha, Vohra, Singhal, Sinha, & Ushashree, 2002).

Οι στρατηγικές επιπολιτισμού που επιλέγει ένας Ινδός μετανάστης ενδέχεται να ποικίλλουν ανάλογα με τη συνθήκη. Για παράδειγμα, θα μπορούσε το ίδιο άτομο να επιλέγει το διαχωρισμό στις οικογενειακές αξίες ή στις θρησκευτικές του πεποιθήσεις και την αφομοίωση στην εργασία του (Triandis, 2001). Ο όρος *εναλλακτική αφομοίωση* αναφέρεται ακριβώς στην περίπτωση που ένας μετανάστης επιλέγει μία στρατηγική σε ένα πλαίσιο και άλλη σε άλλο, π.χ. την αφομοίωση στο χώρο εργασίας και τον διαχωρισμό στις παρέες με φίλους (βλ. Παυλόπουλος & συν., 2015). Οι Snauwaert, Soenens, Vanbeselaere, και Boen (2003) υποστήριξαν ότι είναι δυνατόν ένας μετανάστης να επι-

διώκει την επαφή με μέλη της πλειοψηφικής ομάδας χωρίς να θέλει να υιοθετήσει τον πολιτισμό της. Επισημαίνονται, μάλιστα, από τους ίδιους ερευνητές διαφορετικά αποτελέσματα ανάλογα με το μοντέλο επιπολιτισμού που χρησιμοποιείται κάθε φορά. Μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να διευκρινίσει το νόημα των στρατηγικών του διαχωρισμού, της αφομοίωσης και της περιθωριοποίησης στις καθημερινές ζωές των Ινδών μεταναστών στην Ελλάδα. Ίσως η μέτρηση του επιπολιτισμού με άλλα μοντέλα να επιφέρει διαφορετικά αποτελέσματα. Τέτοιο είναι το μοντέλο των Bourhis et al. (1997), στο οποίο η διάσταση της επαφής με μέλη της κοινωνίας υποδοχής κατά Berry (1997) αντικαταστάθηκε με την υιοθέτηση από τους μετανάστες της πολιτισμικής ταυτότητας της χώρας υποδοχής.

Ο Berry (2006) θεωρεί ότι οι περισσότεροι μετανάστες προτιμούν την εναρμόνιση επειδή η συγκεκριμένη στρατηγική επιπολιτισμού παρέχει στο άτομο δύο κοινωνικά δίκτυα στήριξης. Ωστόσο, αν αυτό ισχύει για μετανάστες που έχουν κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά με τους γηγενείς, ίσως να μην ισχύει για μετανάστες που είναι αρκετά διαφορετικοί, όπως οι Ινδοί στην Ελλάδα. Για τα μέλη αυτής της εθνικής ομάδας η εναρμόνιση είναι πιθανόν δυσκολότερη, καθώς θα πρέπει να ενσωματώσουν στην προσωπικότητά τους συγκεκριμένα στοιχεία. Πιθανές αλλαγές στη συμπεριφορά των Ινδών (π.χ. στην ενδυμασία), οι οποίες αντικατοπτρίζουν αντίστοιχες μεταβολές σε επίπεδο πολιτισμικών αξιών, ενδέχεται να θέσουν σε κίνδυνο το σεβασμό που απολαμβάνουν από την εσω-ομάδα και την κοινωνική στήριξη που αυτή προσφέρει στο άτομο (Cronin et al., 2011). Σύμφωνα με τους Ferenczi, Marshall, και Bejanyan (2015), η διαφοροποίηση του ατόμου καταλήγει συχνά στην περιθωριοποίησή του από την εσω-ομάδα, με δυσμενείς επιπτώσεις για την ψυχολογική προσαρμογή. Ενώ η συμμόρφωση στις πολιτισμικές επιταγές των ομοεθνών ευνοεί την αποδοχή του ατόμου από την εσω-ομάδα με θετικά αποτελέσματα στην ψυχολογική του προσαρμογή.

Επιπλέον, οι μετανάστες με εμφανή στοιχεία διαφορετικότητας είναι πιθανό να βιώνουν ρατσισμό από τους γηγενείς (Moghaddam & Perreault,

2001), προκαλώντας περαιτέρω εμπόδια στην όποια διάθεσή τους για εναρμόνιση. Στην παρούσα έρευνα, η υπόθεση ότι ο διαχωρισμός συνδέεται θετικά με τις αντιλαμβανόμενες διακρίσεις, ενώ η εναρμόνιση αρνητικά, επιβεβαιώθηκε. Σύμφωνα με το μοντέλο της άρνησης-ταύτισης (Branscombe et al., 1999), αλλά και με τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας (Tajfel & Turner, 1986), οι αρνητικές επιπτώσεις του ρατσισμού στην αυτοεκτίμηση μπορούν να αποφευχθούν αν οι μειονότητες ταυτιστούν περισσότερο με την εσω-ομάδα και λιγότερο με την εξω-ομάδα. Από τις στρατηγικές επιπολιτισμού, ο διαχωρισμός έχει να κάνει εξ ορισμού με την επικέντρωση του ατόμου στη δική του πολιτισμική ομάδα (Berry, 1997).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, οι στρατηγικές επιπολιτισμού διαφοροποιούνται ως προς την εθνικότητα, το φύλο, και τα χρόνια παραμονής στην Ελλάδα, αλλά όχι ως προς την ηλικία του μετανάστη. Το εύρημα αναφορικά με την ηλικία έρχεται σε συμφωνία με αποτελέσματα άλλων ερευνών (Gee, Michael-Spencer, Chen, Yip, & Takeuchi, 2007. Searle & Ward, 1990), όπου δεν εντοπίστηκε σχέση μεταξύ αυτών των μεταβλητών. Είναι πιθανό μεταξύ ηλικίας και επιπολιτισμού να διαμεσολαβούν ή να δρουν ρυθμιστικά άλλοι παράγοντες, όπως η γνώση της ελληνικής γλώσσας, οι οποίοι δεν μελετήθηκαν εδώ. Σε συμφωνία με την υπόθεσή μας, αλλά και με το θεωρητικό μοντέλο (Berry, 2006), η διάρκεια παραμονής στην Ελλάδα συνδέεται αρνητικά με το διαχωρισμό και την περιθωριοποίηση, ίσως επειδή οι μετανάστες επιδιώκουν την κοινωνικο-οικονομική τους άνοδο έχοντας εν πολλοίς ήδη διαχειριστεί τις δυσκολίες που ανακύπτουν κατά τα πρώτα χρόνια της μετανάστευσής τους, όπως π.χ. στην επικοινωνία ή στην εργασία (Μπιλανάκης, 2005). Ωστόσο, αντίθετα με την υπόθεσή μας, οι άντρες –όχι οι γυναίκες– φαίνεται να υιοθετούν περισσότερο την επιπολιτισμική στρατηγική του διαχωρισμού. Ενδέχεται μεταξύ φύλου και στρατηγικών επιπολιτισμού να δρα διαμεσολαβητικά ή ρυθμιστικά η παράμετρος της πολιτισμικής απόστασης μεταξύ της χώρας προέλευσης και της χώρας υποδοχής (Berry, 1997, 2006), που δεν μελετήθηκε στην παρούσα έρευνα.

Η περιθωριοποίηση, σε συμφωνία με τις υποθέσεις μας, συνδέθηκε αρνητικά με την αυτοεκτίμηση (Giang & Wittig, 2006). Όπως υποστηρίζει ο Berry (1997), η απομόνωση του ατόμου από τη δική του εθνική ομάδα και από τους γηγενείς δεν είναι μια φυσιολογική κατάσταση, αλλά υποδεικνύει ότι το άτομο αντιμετωπίζει ψυχολογικά προβλήματα. Η διαπίστωση αυτή έρχεται σε συμφωνία με τα διαγνωστικά κριτήρια των ψυχικών παθήσεων, σύμφωνα με τα οποία η ελλιπής κοινωνική λειτουργικότητα του ατόμου αποτελεί σημαντικό δείκτη ψυχοπαθολογίας (Αξονας 5 κατά DSM-IV, βλ. Μάνος, 1997).

Η τέταρτη υπόθεσή μας, ότι δηλαδή η εναρμόνιση, ο διαχωρισμός και η αφομοίωση θα συνδέονται σημαντικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του μετανάστη και με τους παράγοντες της διαπολιτισμικής επαφής, ενώ η περιθωριοποίηση θα συνδέεται σημαντικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά και την αυτοεκτίμηση, επίσης επιβεβαιώθηκε. Ωστόσο, η βαρύτητα αυτών των παραγόντων δεν ήταν η ίδια για κάθε στρατηγική επιπολιτισμού. Τα ευρήματα αυτά είναι συμβατά με το μοντέλο του Berry (1997), σύμφωνα με το οποίο η εθνική ταυτότητα, οι διακρίσεις/ο ρατσισμός, δημογραφικοί παράγοντες και παράγοντες προσωπικότητας θεωρούνται σημαντικοί τόσο για τον επιπολιτισμό, όσο και για την προσαρμογή.

Η περιθωριοποίηση, σε συμφωνία επίσης με τις υποθέσεις μας, είναι η μόνη στρατηγική επιπολιτισμού που δεν φάνηκε να επηρεάζεται από τους παράγοντες της διαπολιτισμικής επαφής, αλλά μάλλον από δημογραφικά χαρακτηριστικά και από την αυτοεκτίμηση. Αυτό είναι ένα ενδιαφέρον εύρημα, καθώς υποδεικνύει ότι οι ατομικές ιδιότητες των μεταναστών –και όχι τόσο τα προβλήματα που ανακύπτουν κατά τη μετανάστευση, όπως οι διακρίσεις– είναι αυτά που πιθανόν ασκούν το σημαντικότερο ρόλο στη συγκεκριμένη στρατηγική επιπολιτισμού.

Αξίζει επίσης να επισημανθεί ότι το στατιστικό μοντέλο μας ερμήνευσε σημαντικό ποσοστό διακύμανσης όλων των στρατηγικών επιπολιτισμού, ιδίως του διαχωρισμού, της περιθωριοποίησης και της εναρμόνισης. Για την αφομοίωση ο συνολικός βαθμός πρόβλεψης ήταν συγκριτικά μι-

κρότερος, γεγονός που αξίζει να μελετηθεί περαιτέρω σε μελλοντική έρευνα. Μια υπόθεση εργασίας θα ήταν ότι οι μετανάστες που προτιμούν την αφομοίωση χαρακτηρίζονται από πιο ατομικιστικές αξίες (Berry, 2005, 2006), δίνοντας έτσι μεγαλύτερη έμφαση στην ικανοποίηση προσωπικών στόχων, παρά στην αρμονία των σχέσεων με την εσω-ομάδα (Markus & Kitayama, 1991), και ενισχύοντας την ατομική κινητικότητα (Tajfel & Turner, 1986).

Τα αποτελέσματα που αφορούν την περιθωριοποίηση και τον διαχωρισμό είναι παρόμοια για τους Αλβανούς και τους Ινδούς συμμετέχοντες, υποδηλώνοντας σταθερότητα ανεξαρτήτως εθνικότητας, ενώ τα αποτελέσματα που αφορούν την εναρμόνιση και την αφομοίωση φαίνεται να ισχύουν μόνο για τους Ινδούς συμμετέχοντες. Δεδομένου ότι στην παρούσα έρευνα η εθνικότητα αποτελεί σημαντικό παράγοντα για όλες τις στρατηγικές επιπολιτισμού, αξίζει να προβληματιστούμε για το τι αντιπροσωπεύει η έννοια αυτή. Πιθανότατα η εθνικότητα δηλώνει διαφορές σε επίπεδο πολιτισμού αν και, όπως υποστηρίζει ο Triandis (1994), ο πολιτισμός δεν μπορεί να μετρηθεί απλώς με την κωδικοποίηση της εθνικότητας, αλλά επιπλέον απαιτούνται μετρήσεις αξιών, πεποιθήσεων, ρόλων και στάσεων. Επομένως, θα ήταν σημαντικό σε μελλοντικές έρευνες να μετρηθούν οι πολιτισμικές αξίες (Markus & Kitayama, 1991), καθώς και η πολιτισμική απόσταση μεταξύ της χώρας υποδοχής και της χώρας καταγωγής του μετανάστη (Berry, 1997. Παυλόπουλος & Μπεζεβέγκης, 2008. Searle & Ward, 1990), ώστε να είμαστε σε θέση να απαντήσουμε ποια ακριβώς στοιχεία του πολιτισμού συνδέονται με τις παρατηρούμενες συμπεριφορές.

8. Περιορισμοί και Προοπτικές

Είναι σημαντικό να λάβουμε υπ' όψιν ορισμένους περιορισμούς στην ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Καταρχήν, η αξιολογία κάποιων κλιμάκων ήταν μέτρια προς χαμηλή, κατά κύριο λόγο για τους Ινδούς συμμετέχοντες, θέτοντας ερωτήματα αναφορικά με την αντιστοιχία των εννοιών σε μη

Δυτικές κοινωνίες, καθώς και για τον τρόπο μέτρησής τους (Heine, Lehman, Peng, & Greenholtz, 2002). Οι περισσότερες κλίμακες τύπου Likert αναπαριστούν Δυτικές θεωρητικές κατασκευές και για το λόγο αυτό σε μελλοντικές έρευνες είναι σημαντικό να χρησιμοποιηθούν εναλλακτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις, οι οποίες θα βασίζονται και σε ποιοτικά δεδομένα.

Το δείγμα της παρούσας έρευνας ήταν συμπτωματικό και σχετικά μικρού μεγέθους, αντιπροσωπεύοντας προφανώς μια μικρή ομάδα του συνόλου των μεταναστών που ζουν στην Ελλάδα και, συγκεκριμένα, στην Κρήτη. Έτσι, η δυνατότητα γενίκευσης των αποτελεσμάτων είναι περιορισμένη. Απαιτείται επιπλέον έρευνα σε μεγαλύτερο αριθμό μεταναστών και εθνικών ομάδων, προκειμένου να διαπιστωθεί αν τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνονται.

Παρά τους περιορισμούς, η παρούσα έρευνα αναδεικνύει ότι ο διαχωρισμός επιλέγεται περισσότερο από τους Ινδούς μετανάστες στην Κρήτη, ενώ η εναρμόνιση από τους Αλβανούς, θέτοντας τις βάσεις για περαιτέρω μελέτη των στρατηγικών επιπολιτισμού σε εθνοπολιτισμικές ομάδες μη Δυτικής προέλευσης, ώστε να μην αντιμετωπίζονται οι μετανάστες –ούτε σε επιστημονικό επίπεδο, αλλά ούτε και σε επίπεδο πολιτικής– ως ενιαία ομοιογενής ομάδα με κοινές επιπολιτισμικές προτιμήσεις και ανάγκες. Επιπλέον, σημαντικό είναι το εύρημα ότι η περιθωριοποίηση συνδέεται περισσότερο με ατομικά χαρακτηριστικά των μεταναστών (δημογραφικά και αυτοεκτίμηση) και λιγότερο με προβλήματα που ανακύπτουν κατά την μετανάστευση, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες στρατηγικές επιπολιτισμού, όπου παράγοντες του διομαδικού επιπέδου ανάλυσης, όπως η εθνική ταυτότητα και οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις, φαίνεται να είναι σημαντικοί πέραν των δημογραφικών χαρακτηριστικών.

Βιβλιογραφία

Barry, D. T. (2005). Measuring acculturation among male Arab immigrants in the United States: An exploratory study. *Journal of Immigrant Health, 7*, 179-184.

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation and adap-

tation. *Applied Psychology: An International Review, 46*(1), 5-34.

Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations, 29*, 697-712.

Berry, J. W. (2006). Stress perspectives on acculturation. In D. Sam & J. W. Berry (Eds.), *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology* (pp. 43-58). Cambridge, UK: University Press.

Berry, J. W., & Kwak, K. (2001). Generational differences in acculturation among Asian families in Canada: A comparison of Vietnamese, Korean and East-Indian groups. *International Journal of Psychology, 36*, 152-162.

Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant youth: acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review, 55*, 303-332.

Berry, J. W., & Sabatier, C. (2011). Variations in the assessment of the acculturation attitudes: Their relationships with psychological well-being. *International Journal of Intercultural Relations, 35*, 658-669.

Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S., & Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International Journal of Psychology, 32*(6), 369-386.

Branscombe, N. R., Schmitt, M. T., & Harvey, R. D. (1999). Perceiving pervasive discrimination among African Americans: Implications for group identification and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 77*, 135-149.

Brislin, R. W. (1970). Back-translation for cross-cultural research. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 1*, 185-216.

Γεώργας, Δ. Γ., & Παπαστυλιανού, Α. (1993). *Επιπολιτισμός Ποντίων και Βορειοηπειρωτών στην Ελλάδα: Ψυχολογικές διεργασίες προσαρμογής*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού.

Cronin, T. J., Levin, S., Branscombe, N. R., van Laar, C., & Tropp, L.R. (2011). Ethnic identification in response to perceived discrimination protects well-being and promotes activism: A longitudinal study of Latino college students. *Group Processes & Intergroup Relations, 15*(3), 393-407.

Ferenczi, N., Marshall, T. C., & Bejanyan, K. (2015). The protective and detrimental effects of self-construal on perceived rejection from heritage culture members. *Frontiers in psychology, 6*, 100. doi:10.3389/fpsyg.2015.00100

Fernando, S. (1992). Racism and the health of ethnic mi-

- norities. *International Migration*, 15, 87-95.
- Frank, M. L., & Lester, D. (2001). Risky behaviors in Hispanic youth. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 23(4), 498-504.
- Gee, G. C., Michael-Spencer, K., Chen, J., Yip, T., & Takeuchi, D. T. (2007). The association between self-reported racial discrimination and 12-month DSM-IV mental disorders among Asian Americans nationwide. *Social Science and Medicine*, 64, 1984-1996.
- Giang, M. T., & Wittig, M. A. (2006). Implications of adolescents' acculturation strategies for personal and collective self-esteem. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 12(4), 725-739.
- Hayes, E. (2013). *An introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York: Guilford Press.
- Heim, D., Hunter, S. C., & Jones, R. (2010). Perceived discrimination, identification, social capital, and well-being: Relationships with physical health and psychological distress in a U.K. minority ethnic community sample. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42, 1145-1164.
- Heine, S. J., Lehman, D. R., Peng, K., & Greenholtz, J. (2002). What's wrong with cross-cultural comparisons of subjective Likert scales? The reference-group effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 903-918.
- Ίσαρη, Φ. (2006). Ο εαυτός και η ταυτότητα ως διαλογική σχέση και πολιτισμική αφήγηση. Στο Μ. Πουρκός (Επιμ.), *Κοινωνικοιστορικές και πολιτισμικές προσεγγίσεις σε ψυχολογία και εκπαίδευση* (σελ. 268-280). Αθήνα: Ατραπός.
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K., Horenczyk, G., & Schmitz, P. (2003). The interactive nature of acculturation: perceived discrimination, acculturation attitudes and stress among young ethnic repatriates in Finland, Israel and Germany. *International Journal of Intercultural Relations*, 27, 79-97.
- Κατέρη, Ε. (2011). *Η σχέση της κατασκευής εαυτού με τον επιπολιτισμό και με την υγεία/ψυχολογική προσαρμογή Αλβανών και Ινδών μεταναστών στην Ελλάδα*. Διδακτορική διατριβή. Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Κατέρη, Ε., & Καραδήμας, Ε. (2009). Η επίδραση της κατασκευής του εαυτού στον επιπολιτισμό Αλβανών και Ινδών μεταναστών στην Ελλάδα: Οι επιπτώσεις στην ψυχική υγεία. *Ψυχολογία*, 16(3), 302-320.
- Koneru, V. K., Weisman de Mamani, A. G., Flynn, P. M., & Betancourt, H. (2007). Acculturation and mental health: Current findings and recommendations for future research. *Applied and Preventive Psychology*, 12, 76-96.
- Kosic, A. (2006). Personality and individual factors in acculturation. In D. Sam & J. W. Berry (Eds.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology* (pp. 27-43). Cambridge, UK: University Press.
- Liem, R., Lim, B. A., & Liem, J.H. (2000). Acculturation and emotion among Asian Americans. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 6, 13-31.
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (2001). *Αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μάνος, Ν. (1997). *Βασικά στοιχεία κλινικής ψυχιατρικής*. Αθήνα: University Studio Press.
- Μαρκούτσογλου, Μ., Κάσσου, Μ., Μόσχοβος, Α., & Πτωχός, Γ. (2006). *Ασιάτες μετανάστες στην Ελλάδα: Προέλευση, παρόν και προοπτικές*. Αθήνα: Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων.
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion and motivation. *Psychological Review*, 98, 224-253.
- Marsella, A., & Scheuer, A. D. (1988). Coping, culture and healthy human development. In P. R. Dasen, J. W. Berry & N. Santoribus (Eds.), *Health and cross-cultural psychology* (pp. 163-178). Newbury Park, CA: Sage.
- Mesquita, B. (2001). Emotions in collectivist and individualist contexts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 68-74.
- Moghaddam, F. M., & Perreault, S. (2001). Individual and collective mobility strategies among minority group members. *Journal of Social Psychology*, 132, 343-357.
- Μόττη-Στεφανίδη, Φ., Ντάλλα, Μ., Παπαθανασίου, Α.-Χ., Τάκης, Ν., & Παυλόπουλος, Β. (2006). Εθνική ταυτότητα, στρατηγικές επιπολιτισμού και ψυχική ανθεκτικότητα μεταναστών/ παλινοστούτων μαθητών. Στο Π. Κορδούτης & Β. Παυλόπουλος (Επιμ.), *Πεδία έρευνας στην Κοινωνική Ψυχολογία* (σελ. 108-125). Αθήνα: Ατραπός.
- Μπιλανάκης, Ν. (2005). Παλινόστηση Ελλήνων και ψυχική υγεία. Στο Α. Παπαστυλιανού (Επιμ.), *Διαπολιτισμικές διαδρομές* (σελ. 141-166). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ντάλλα, Μ., Καραδήμας, Β., & Πράπας, Χ. (2004). Μετανάστευση και ψυχική υγεία σε μετανάστες από την Αλβανία και παλινοστούτες από την πρώην Σοβιετική Ένωση. *Τετράδια Ψυχιατρικής*, 87, 103-113.
- Παπαστυλιανού, Α. (2000). Ψυχοκοινωνική προσαρμογή και στρες σε αγγλόφωνους, Πόντιους και Βορειοηπειρώτες εφήβους μαθητές στην Ελλάδα. *Παιδί και Εφηβος*, 2, 112-132.
- Παυλόπουλος, Β., & Μπεζεβέγκης, Η. (2008). Διεργασίες επιπολιτισμού των μεταναστών. Στο Η. Μπεζεβέγκης

- (Επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα: Επιπολιτισμός και ψυχοκοινωνική προσαρμογή* (σελ. 54-71). Αθήνα: ΙΜΕΠΟ.
- Παυλόπουλος, Β., Ντάλλα, Μ., & Μόππη-Στεφανίδη, Φ. (2015). Μετανάστευση. Στο Φ. Μόππη-Στεφανίδη (Επιμ.), *Παιδιά και έφηβοι σε έναν κόσμο που αλλάζει: Προκλήσεις, προσαρμογή και ανάπτυξη* (σελ. 77-128). Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Phalet, K., & Hagendoorn, L. (1996). Personal adjustment to acculturative transitions: The Turkish experience. *International Journal of Psychology, 31*, 131-144.
- Phinney, J. S., Cantu, C. L., & Kurtz, D. A. (1997). Ethnic and American identity of self-esteem among African American, Latino, and White adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 26*, 165-185.
- Phinney, J. S., Madden, T., & Santos, L.J. (1998). Psychological variables as predictors of perceived ethnic discrimination among minority and immigrant adolescents. *Journal of Applied Social Psychology, 28*, 937-953.
- Phinney, J. S., Horenczyk, G., Liebkind, K., & Vedder, P. (2001). Ethnic identity, immigration, and well-being: An interactional perspective. *Journal of Social Issues, 57*, 493-510.
- Phinney, J. S., Romero, I., Nava, M., & Huang, D. (2001). The role of language, parents and peers in ethnic identity among adolescents in immigrant families. *Journal of Youth and Adolescence, 30*, 135-153.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Safdar, S., Lay, C., & Struthers, W. (2003). The process of acculturation and basic goals: Testing a multidimensional individual difference acculturation model with Iranian immigrants in Canada. *Applied Psychology: An International Review, 52*, 555-579.
- Salant, T., & Lauderdale, D.S. (2003). Measuring culture: A critical review of acculturation and health in Asian immigrant populations. *Social Science and Medicine, 35*, 1-20.
- Searle, W., & Ward, C. (1990). The prediction of psychological and sociocultural adjustment during cross-cultural transitions. *International Journal of Intercultural Relations, 14*, 449-464.
- Sinha, J. B. P., Verma, J., Sinha, T. N., & Sinha, R. B. N. (2001). Collectivism coexisting with individualism: An Indian scenario. *Asian Journal of Social Psychology, 4*, 133-145.
- Sinha, J. B. P., Vohra, N., Singhal, S., Sinha, R. B. N., & Ushashree, S. (2002). Normative predictions of collectivist-individualist intentions and behavior of Indians. *International Journal of Psychology, 37*, 309-319.
- Snauwaert, B., Soenens, B., Vanbeselaere, N., & Boen, F. (2003). When integration does not necessarily imply integration different conceptualizations of acculturation orientations lead to different classifications. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 34*(2), 231-239.
- Tafarodi, R., Lang, J.M., & Smith, A.J. (1999). Self-Esteem and the cultural trade-off. Evidence for the role of individualism-collectivism. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 30*, 620-640.
- Tajfel, H., & Turner, J.C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), *The psychology of intergroup relations*. Chicago, IL: Nelson-Hall.
- Triandis, H. C. (1994). *Culture and social behavior*. New York: McGraw-Hill, Inc.
- Uskul, A. K., Hynie, M., & Lalonde, R. N. (2004). Interdependence as a mediator between culture and interpersonal closeness for Euro-Canadians and Turks. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 35*, 174-191.

Acculturation strategies among Albanian and Indian immigrants in Crete

EVANGELIA KATERI¹

EVANGELOS KARADEMAS²

ABSTRACT

The aim of this study was to explore the factors related to the acculturation strategies of first generation Albanian and Indian immigrants in Greece. On the basis of Berry's acculturation model (1997), immigrants' demographic characteristics, factors related to intercultural contact (ethnic identity and perceived discrimination) and self-esteem were examined, regarding the acculturation strategies of integration, assimilation, separation, and marginalization. The findings indicated that immigrant's ethnicity differentiated all four acculturation attitudes, with the Indians falling mostly into separation and Albanian participants into integration. The factors of intercultural contact, in conjunction with demographic factors, predicted integration, assimilation, and separation. On the contrary, in the case of marginalization, immigrants' demographic characteristics and self-esteem were significant, indicating a negative relationship between marginalization and self-esteem. Furthermore, perceived discrimination was related positively to separation and negatively to integration. These results are discussed on the basis of Berry's acculturation model and the rejection-identification model, suggesting that possibly immigrants with pronounced cultural differences from Greeks experience discrimination and identify more with their in-group, thus choosing separation as a way to protect their self-image.

Keywords: Acculturation strategies, Ethnic identity, Perceived discrimination, Self-esteem, ethnicity.

1. Address: Department of Psychology, University of Crete. Gallos, 74100 Rethymno. Email: ekateri@gmail.com

2. Address: Department of Psychology, University of Crete. Gallos, 74100 Rethymno. Email: karademas@uoc.gr.